

čuti, še ni dano, da bi to, kar ima, tehnično prav izrazila, perspektivirala, poglobila. Noben filozof ni! In to je. Njen roman je komajda površen koncept. Lica vstajajo iz mrakot, so in niso, fabula osrednje osebe Tine — da li ni kaj Gramontove v reminiscenci? — sili v problem, a ne more. Pisateljica ni prebavila. Bral si, nisi prebavil. A ta pogum, pisati kaj tako močno zasidranega! Prija mi. Kmetovi častitam. Z lastno šolo in dobrim mentorjem bo dozorela — prihodnjič. Dr. I. Pregelj.

Staroslav: **Gostilne v stari Ljubljani**. Popravljeni in pomnoženi ponatis iz »Jutra«, 1926. Ilustrirano. Založilo »Jutro«, Ljubljana, 1926. — Po kratkem splošnem zgodovinskem in predmetoslovnem uvodu o vrstah pijač in gostilen, o napijanju in izveskih sledi Imenopis starih ljubljanskih gostilen po mestnopedografskem redu. Knjižica nudi obilo gradiva za topografijo ter hišno in intimno kulturno zgodovino ljubljanskega miljeja. Risbe niso najboljše, vendar se tudi po njih oživlja marsikak spomin in mnogotera poteza po pretresu uničenega miljeja, v katerem so se shajali in zabavali naši očetje. Iz minulega pivskega ozračja nas pozdravlja tudi majolika iz osemnajstega stoletja s slovenskim napisom. Frst.

UMETNOST.

Iz ljubljanske šole za arhitekturo. 1925. — Ta druga publikacija šole za arhitekturo na ljubljanski univerzi, ki jo vodi prof. Jož. Plečnik, veje istega duha kakor prva, o kateri smo svoj čas poročali. Tiskana je razkošno na papirju za umetniški tisk in obsega samo reprodukcije načrtov, izvršenih del in diplomskih nalog te šole. Tvarina je razdeljena v skupine z naslovi: Iz domovine — Diplomski dela l. 1924 — Izvršena dela — Različni projekti — Interjerji — Studije za cerkvena dela — Mala dela — Spomeniki — Drobiž. — Tri komponente naše stavbne umetnosti, kakor jo predstavlja ta šola, stopajo to pot še bolj jasno na dan kakor prvič, ko smo njeno publikacijo sprejeli z žejo kakor smo še redko katero: Domovina s svojimi spomeniki arhitekture preteklosti, katere velika važnost je bila prvič poudarjena tudi v uvodni besedi; drugič spoznanje bistva in formuliranje smotrenosti vsakega dela — poteza, ki je temelj modernemu arhitekturnemu stremljenju; in nazadnje klasična antika kot učiteljica reda in strogosti, vendar nikdar kot kopija, ampak samo kot element discipline in pomoček k vsestranski jasnosti. Ker šola poleg tega pušča poln razmah individualnemu razpoloženju gojenca, se zdi njena pedagoška plat na višku in ker daje podlage, ne absolutnih formul, ker uči arhitektonsko misliti in smotreno kombinirati, nam ta dela obetajo samostojno mislečo in samostojno oblikujočo generacijo, ki bo izšla iz nje.

V publikaciji se brez razlike vrstijo dela učencev, pomešana z deli profesorja. Njegov duh je tudi, ki veže vse v celoto, in njegova sugestivna sila je, ki omogoča pri učencih dela, ki vzbujajo ali bi morala vzbuditi pozornost kot zanimivo formulirana mnenja o marsikaterem perečem arhitektonskem vprašanju našega mesta.

Tako je n. pr. Dušan Grabrijan napravil poskus, rešiti pereče vprašanje Narodne galerije. Načrt je iz dobe, ko še ni bilo danih trdnih tal za rešitev tega

vprašanja s pridobitvijo Narodnega doma. Galerijo projektira zunaj mesta v parku Tivoliju na desno od gradiča. V zvezi s tem predlaga popolno preureditev celega parka. Poslopje snuje popolnoma po modernih načelih največje porabnosti za dani namen. Tudi zunanjščina se odreka vsem nepristnim elementom in gradi estetsko formo zunanjščine samo iz notranje želitve stavbe kot nekoliko višjo kubično sredino in dve dolgi stranski krili z močno poudarjenimi horizontalami. Pri tem pa je srednji del neprimerno bogatejši od stranskih v stalni neločljivi zvezi s tektoniko stavbe. Masivna rustika nizkega pritličnega dela na padajoči črti terena nosi stopnjevaje lomljeni, bogato arhitektonsko in dekorativno obdelani pas, ki odgovarja glavnemu dohodu, nad njim pa je do zopet drobnega dekorativno zarobljenega vrha fasade gladka masivna stena, ki jo motijo samo tri okrogle odprtine, troje velikih oken pa je postavljenih neposredno na pritlični pas. Čudovita v svoji enostavni tektoniki in rafinirani netradicionalni dekorativnosti je ta fasada. — Drugi je projekt Franceta Tomažiča za regulacijo Krekovega in Vodnikovega trga. Da projektira odstranitev Mestnega doma in njegovo ponesrečeno vlogo nadomešča z velikopoteznim monumentalnim dohodom na Grad, temu se ne čudimo, ker vsi sami čutimo nevdržnost sedanjega položaja. Na Vodnikovem trgu predlaga odstranitev obstoječega kompleksa Mahrove hiše in kar je ž njim v zvezi, in stavi na njegovem mestu z zožitvijo tlorisa do širine napram trgu obrnjenega trakta semenišča poslopje, kjer naj bi bil konservatorij in mestni uradi. Trg dobi na ta način nazaj toliko pogrešani nekdanji arhitektonski okvir, Vodnikov spomenik pa svoje oporišče in pendant v ožjem delu trga začetkom Poljanske ceste. Stavba je zasnovana na istih osnovnih načelih kakor Narodna galerija, efekt zunanjščine pa popolnoma različen od onega in še bolj monumentalno enostaven.

Med izvršenimi deli vidimo Tomažičev nagrobni spomenik † Likoviču in Dušana Grabrijana spomenik Ketteju, Murnu in Cankarju. Plečnik objavlja prizidek k svoji hiši v Trnovem in bronast lesteneč za oljnate lučice, D. Grabrijan srebrn kelih, Tomažič pa srebrn ciborij za cerkev v Poljanah.

Med različnimi projekti nas zanima Plečnikov načrt za Stadion v Ljubljani, ki se že izvršuje, ter že svoj čas v Domu in svetu objavljeni zamisel Dragotina Faturja za regulacijo Marijinega trga v Ljubljani. Projekt je skrajno vpoštevanja vreden vsaj kot ideja ker omogočuje ohranitev arhitektonsko lepega starega mostu in obenem iz sedanjega prometnega križišča pred frančiškansko cerkvijo ustvarja resnično novo središče mesta, ki bi ga bilo treba seve arhitektonsko deloma šele izgraditi. Fr. Tomažiča načrt za adaptacijo Trgovske in obrtne zbornice v Ljubljani je medtem v velikem delu že izvršen. Važno je, da je znal izrabiti nenavadno visoko podstrešje brez bistvene spremembe zunanjščine, tako da kdor ne ve, kaj je bilo izpremenjeno, izpremembe na stavbi, ki je praktično pridobila celo nadstropje, niti ne zapazi. V zvezi z načrti učencev je zanimiv Plečnikov projekt za prizidek k neki obstoječi stavbi.

Med projekti za cerkvena dela so še vedno aktualni, po bogatosti raznovrstnih, po zasnovi zelo različnih rešitev pa za naše uborne arhitektonske raz-

mere naravnost fundamentalni štirje načrti za novo cerkev sv. Magdalene v Mariboru. Četudi naša javnost še ni dozorela, da bi razumela visoke kvalitete teh načrtov in daje še vedno prednost psevdokvalitetam, je nedvomno že z izvršitvijo načrtov samih brez ozira na izvedbo ali neizvedbo naložen kapital, ki upam, da bo še kdaj rodil svoje sadove. V razvoju tendenc, ki jih zastopa spomeniško varstvo in glede možnosti njih estetske in praktične realizacije pomenijo ti načrti v Sloveniji naravnost mejnik. Pravilnost in umetniško kvaliteto neoporečnost ideje pa najbolje potrjuje pravkar dovršena Plečnikova cerkev v Bogojini v Prekmurju, katere uresničitev bo pač pomedla s trdovratno ukoreninjenimi predsodki glede tega, da se staro ne da združiti v organsko enoto z novim.

Sledita dve študiji za zunanjščino cerkve Srea Jezusovega za Prago, glede katere je pozval kritik Pečírka v Prager Presse začetkom novembra, v številki, posvečeni češko-jugoslovanski vzajemnosti, češko javnost, naj napne vse sile, da se izvrši to delo, ki bo češkemu glavnemu mestu v trajen ponos.

J. Plečnik objavlja dalje dva prva projekta za cerkev v Bogojini, ki ju je oba žrtvoval novi ideji samo iz ljubezni do stare cerkve, katere ohranitev je omogočil s tretjim, sedaj izvršenim projektom. Sledi izredno učinkovita skica za cerkven interier, ki je deloma služil za podlago drugega bogojinskega načrta. Še večjo zanimivost pa dobi ta skica v zvezi s sledečima dvema oltarnima načrtoma, katerih drugi je bil mišljen za cerkev sv. Duha na Dunaju. V novejših dveh načrtih prevladuje enostavna, preprosta, skoraj skopa, a arhitektonski skrajno pretehtana monumentalnost proti dekorativnemu bogastvu projekta iz starejše dunajske dobe. Plečnikov »Vhod v božji grob« in J. Omahna načrt za medtem izvršeno kapelico sv. Antona v Horjulu zaključujeta ta oddelek.

Mnogo zanimivih idej vsebujejo tudi oddelki Mala dela, spomeniki, osariji, nagrobni spomeniki ter Drobiž (več ličnih osnutkov za platnice publikacij Mohorjeve družbe).

Ta druga publikacija Ljubljanske šole za arhitekturo nam je v primeri s prvo dokaz, kako globoko že posega njeno delovanje v vse panoge arhitekturnega področja naše domovine. Frst.

Josef Kreitmaier S. J.: **Von Kunst und Künstlern.** Gedanken zu alten und neuen künstlerischen Fragen. Z 48 reprodukcijami. Herder & Co, Freiburg i. Br., 1926.

Knjiga vsebuje pisateljeve članke, ki so izšli tekom zadnjih 12 let večinoma v Stimmen der Zeit. Zato je razumljivo, da ne tvorijo popolne organske celote in so le približno nanizani v logično vrsto, naravno je tudi, da se marsikaka misel ponavlja in da bi se gradivo, če bi bilo podrejeno enotni zasnovi, dalo porabiti učinkoviteje in smotreneje.

Razporedba je sledeča: Umetniški človek — Moderno slikarstvo od včeraj in danes (Impresionizem in ekspresionizem) — Duhovne podlage ekspresionizma — Primitivna umetnost — O bližajoči se umetnosti — Kriza krščanske umetnosti — Konfesijska umetnost — Ekspresionistična cerkvena umetnost — Misli z ozirom na »Werkbund« — Leo Samberger — Albin Egger-Lienz — Felix Baumhauer in

Otto Graßl — O umetniški svobodi. — Že iz naslovov člankov razvidimo glavne poteze vsebine te knjige, ki se peča v prvi vrsti z glavnimi oblikami umetnosti sedanjosti, ki jih tolmači in opredeljuje napram njim stališče katolika in posebej razglablja o njihovi porabnosti za cilje cerkvene umetnosti. V drugi vrsti razpravlja o splošni umetniški krizi ter posebej o krizi krščanske umetnosti, ki se prepogosto pomišlja okoristiti se tudi z nedvomno dobrimi stranmi moderne. Posebej se bavi ob aktualnih razstavah cerkvene umetnosti in idejah in uspehih Werkbunda z bistvom krščanske, posebej cerkvene umetnosti in zaključí svojo serijo z razpravo o umetniški svobodi, kjer tvori velik del vprašanja nagota in njena dopustnost v umetnosti. Postavi se na širokogrudno, po našem mnenju pravilno stališče, s katerega odklanja vse ono, ki na ta ali oni način kaže seksualen namen.

Kakor pisatelj sam v uvodu ugotovi, označuje njegovo stališče napram umetniškemu pojavu predvsem eklekticizem, ki ničesar iz principa ne odklanja, če se ni prepričal o njegovi neprikladnosti, in sprejema vse, kar je spoznal kot dobro ali umetniško jako.

Ker se knjiga obrača na poprečnega izobraženca, občuti strokovnjak v nji mnogokaj kot balast, ki deloma celo zamegljuje učinkovitost mnogih dobrih opazk in spoznanj, ki so aktualna za katoliški milje, kakor njegovo stališče napram umetnosti sploh, moderni posebej ter napram nalogam cerkvene in religiozne umetnosti, in bi zaslužila, da so že zdavnaj prožela vso katoliško javnost. Bridko se nas dojmi iz naših vsakdanjih umetniških razmer, ko n. pr. ugotavlja na str. 126, da neokusnost spremlja kristjana prav do groba, ali kako slepo gre umetnost v verski in cerkveni službi mimo nespornih napredkov v moderni umetni obrti itd., ko si stavi vprašanje, kako premagati akutno krizo, v kateri se nahaja krščanska umetnost, in pravilno ugotavlja, da je ne bodo rešili teoretiki, ampak edino ustvarjajoči umetniki, katerim moramo vsi drugi samo pomagati pri odstranitvi zaprek. Za naše razmere zelo aktualen je tudi mestoma članek Konfessionelle Kunst, kjer na strani 145 opredeljuje na podlagi spisa J. van Acken, Christozentrische Kirchenkunst ideal moderne katoliške cerkve kot »mašno cerkev« in idealno obliko, ustvarjeno na ti podlagi, opisuje takole: Neprevisoki zvonik naj se dviguje nad oltarjem, da se že zunanje poudari najvažnejši del cerkve. Porablja naj se moderne betonske in rabijske tehnike, ki omogočujajo največja svodna razpetja in prihranitev velikanskih količin gradiva pri opornikih; oltar naj se pomakne v glavni prostor namesto dosedaj navadnega mesta v posebnem ločenem prostoru, da se uresniči beseda kanona »et omnium circumstantium« ter se pri povzdigovanju ne vidita hostija in kelih samo nazaj; oltarni prostor naj bo na poseben način razsvetljen, Kristusov kip naj ima vladajoče stališče, izogiba naj se večladijnosti, prednost naj se daje centralnim zgradbam, obhajilna miza naj se namešča na treh straneh ob oltarju, cerkev naj se imenuje po velikih verskih skrivnostih. — Opredeletve tega modernege cerkvenega ideala nas zanima posebno v zvezi s tem, kar je uresničenege v novi frančiškanski cerkvi v šiški, ki izpolnjuje večino teh zahtev. Frst.